

ՀՈՒՆԱՍՏԱՆՈՒՄ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎԱԾ ՀԱՅ ՄԱՍՈՒԼԻ ԴԵՐՆ Ու ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բանալի բառեր՝ Հայ-հունական կապեր, Հունաստանի հայ համայնք, հայ մամուլ, Հունաստանի հայ մամուլ, սփյուռքահայ տպագիր-մշակութային ժառանգություն:

Keywords: Armenian-Greek relations, the Armenian community of Greece, the Armenian press, the Armenian press of Greece, printed cultural heritage of the Armenian Diaspora.

Սույն հոդվածի նպատակն է լուսաբանել ու արժևորել Հունաստանի հայ մամուլը, դրա դերն ու առաքելությունը, հունահայ համայնքի կյանքում արծարծված թեմաները և հարակից այլ հարցեր: Պատմական անդրադարձ է կատարվել նաև նշյալ երկրի հայ համայնքին: Հոդվածում առաջադրված խնդիրներն են հունահայ մամուլի ազգապահպան դերի և նշանակության կարևորումը հայոց ինքնության, լեզվի, մշակույթի և պատմության, ինչպես նաև այդ համայնքի ու Մայր հայրենիքի միջև առնչությունների ու փոխգործակցության տեսանկյունից:

Հայ-հունական հարաբերություններ

Հայերի համար մեծ հետաքրքրություն ու արժեք է ներկայացնում հայ ժողովրդի մեծ բարեկամ ու նրա դատի ջերմ պաշտպան, Սալոնիկի համալսարանի պրոֆեսոր անվանի պատմաբան Յաննիս Խասիոտիսի զեկուցումը, որը վերնագրված էր «Երկուստեք պատրանքներ. հույն-հայկական համագործակցությունը Փոքր Ասիայում և Կովկասում (1917-1922)»՝ գրված գլխավորապես արխիվային փաստաթղթերի հիման վրա, ընդարձակ գրականության (այդ թվում և հայալեզու) օգտագործմամբ [Հունական արխիվային փաստաթղթեր հայ-հունական հարաբերությունների մասին առաջին հանրապետության շրջանում: (1918-1920), 1998, 5]:

Հունաստանի արտաքին գործերի նախարարության արխիվում 1917-1922 թթ. հայ-հունական հարաբերություններին վերաբերող հսկայական քանակությամբ արժեքավոր փաստաթղթեր կան: Այդպիսիք կան և Բենակիսի թանգարանի արխիվում (Աթենք) [Նույն տեղում, 12]:

Հայաստանը սերտ բարիդրացիական հարաբերություններ է հաստատել Հունաստանի հետ: 1991-2000 թթ. Հունաստանի և Հայաստանի միջև ստորագրվել են մեկ տասնյակից ավելի պայմանագրեր՝ տնտեսական համագործակցության, մշակութային կապերի ամրապնդման վերաբերյալ, ռազմական բնույթի և այլն: Հայաստանը Հունաստանի հետ իր հարաբերությունները կարգավորում էր նաև Հայաստան-Հունաստան-Իրան եռակողմ համագործակցության շրջանակներում [Մինասյան, 2013, 369-370]:

1996 թ. Հունաստանի խորհրդարանը ճանաչել է Թուրքիայում հայերի ցեղասպանության փաստը [Հունաստանի խորհրդարանը դատապարտում է Հայոց ցեղասպանությունը, 1997, 39]:

2000 թ. Աթենքում բացվել է Հայոց ցեղասպանության նահատակների հիշատակը հավերժացնող հուշակոթող, իսկ հրապարակներից մեկը անվանվել Արմենիա [Հայ սփյուռք հանրագիտարան, 2003, 371]:

Հայ սփյուռք. Հունաստանի հայ համայնքը

Հայաստանը գտնվելով Եվրոպայի և Ասիայի սահմանագծում՝ վաղուց ի վեր եղել է բազում զավթիչների ավերիչ ասպատակությունների ահեղ ռազմադաշտ [Մելիքսեթյան, 1985, 3]:

Դարերի ընթացքում հայերի, ինչպես և այլ ժողովուրդների արտագաղթը հայրենիքից պայմանավորված է եղել երեք հիմնական գործոններով՝ տնտեսական, կրոնական և

քաղաքական, որոնք ինքնուրույն պետականության բացակայության պայմաններում մշտապես ուղեկցվել են օտարազգի իշխանությունների կողմից իրականացվող բռնաճնշումներով և հալածանքներով [Հայ սփյուռք հանրագիտարան, 2003, 7]:

Հայ գաղթօջախները դարավոր պատմություն ունեն, որոնց առաջացումը սետորեն կապված է հայ ժողովրդի պատմական ճակատագրի հետ: Հանրահայտ ճշմարտություն է, որ հայ ժողովուրդը համաշխարհային նշանակություն ունեցող մշակութային արժեքներ է ստեղծել ոչ միայն իր Մայր հայրենիքում, այլև նրա սահմաններից դուրս, աշխարհի գրեթե բոլոր երկրներում [Գասպարյան, 1962, 3]: Հայ հունական առնչությունները սկիզբ են առել վաղնջական ժամանակներից: Հույն պատմագիրներից շատերի (Հերոդոտոս, Քսենոփոն և ուրիշներ) երկերում արժեքավոր տեղեկություններ կան Հայաստանի և հայերի մասին [Հայ սփյուռք հանրագիտարան, 2003, 369]:

Ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ մինչև մեր օրերն էլ պահպանվել են հունական բազմաթիվ քաղաքների, գյուղերի, գետերի ու լեռների արմեն-արմենական արմատից ծագող անունները, որոնք և տեղ են գտել հունական հանրագիտարանում [Կոկինոս, 1965, 5]:

Հունական հանրագիտարանը հիշատակում է Հին Հունաստանի մի շարք հայկական բնակավայրի անուններ՝ Արմենոս, Արմենիոն, Արմենո, Արմենոխորիոն, Արմենակու, Արմենտա և այլն [Հայ սփյուռք հանրագիտարան, 2003, 369]:

Հայերը Հունաստանում սկսել են բնակություն հաստատել V-VI դդ.: Հայկական պետականության անկման և պարսկա-բյուզանդական պատերազմների պատճառով շատ հայեր ապաստանել են Հունաստանում [Նույն տեղում]:

Հայաշատ կենտրոններ են եղել ոչ միայն Հունաստանում, այլև Բյուզանդիայում (Կոնստանդնուպոլիս, Ադրիանապոլիս): Բյուզանդիայի (որի մասն է կազմել Հունաստանը) կայսրերը պետության սահմաններն ապահովելու նպատակով VI-VII դդ. շուրջ 30 հազար հայերի գաղթեցրել և բնակեցրել են Թրակիայում և Մակեդոնիայում [Կոկինոս, 1965, 5-7]:

Հայկական նոր գաղթօջախներ Թրակիայում և Մակեդոնիայում ստեղծվել են թուրքական տիրապետության շրջանում: Թրակիան և Մակեդոնիան մտնում էին թուրքական տիրապետության եվրոպական հատվածի մեջ, որը կոչվում էր Ռումելի [Աբրահամյան, 1967, 100]:

Հունաստանի հին գաղթօջախի մասին արժեքավոր տվյալներ է տալիս նաև Էջմիածնի Աբրահամ կաթողիկոսը՝ 1737 թ. «Թեքիրտաղու առաջնորդությանն ուղարկած հայրապետական կոնդակում, ուր հիշատակվում են Թրակիայի և Մակեդոնիայի հայկական մի շարք գաղթօջախների անուններ» [Կոկինոս, 1965, 9]:

Հունահայ գաղթօջախը կրկին բազմամարդ է դարձել XVI-XVIII դդ.՝ թուրքական բռնատիրությունից փախած հայերի հաշվին [Կոկինոս, 1965, 369-370]:

Զանգվածային ամենից խոշոր գաղթականությունը Թուրքիայից Հունաստան է եկել 1895-1896 թվականներին՝ Համիդյան ջարդերից հետո: Ոչ լրիվ տվյալներով, այդ տարիներին Հունաստան է եկել ավելի քան հազար հայ գաղթական: Հույն ժողովուրդը հայ գաղթականությանն ընդունել է եղբայրական սիրով [Աբրահամյան, 1967, 103]: Հայ գաղթականության հոսանքները Թուրքիայից Հունաստան էին գալիս XX դարի առաջին քառորդում ևս: Հայ գաղթականություն է եկել Հունաստան Ադանայի 1909 թվականի կոտորածներից հետո [Աբրահամյան, 1967, 140]:

1915 թ. Թուրքիայում ապրող հայերի կոտորածների հետևանքով հայեր են արտագաղթել Հունաստան [Կոկինոս, 1965, 15]:

Տնտեսական և քաղաքական անբարենպաստ պայմանների պատճառով հայերի մեծ մասը 1920-ական թվականներին թողնում է Հունաստանը և բնակություն հաստատում Ֆրանսիայում, Հյուսիսային և Հարավային Ամերիկայում, մասամբ նաև Սիրիայում և Լիբանանում: 1946 թվականի հայրենադարձության նախօրյակին Հունաստանում ապրում էր 30 հազար հայ, որոնցից 20 հազարը 1946-1947 թթ. ներգաղթել է Սովետական Հայաստան [Գասպարյան, 1962, 198]:

Ըստ համապատասխան հանրագիտարանի տվյալների, Հունաստանում բնակվում է շուրջ 45 հազար հայ (նրանցից 30-ը՝ նորեկ հայաստանցիներ): Հայերը հիմնականում կենտրոնացված են Աթենք, Սալոնիկ, Կրետե, Ալեքսանդրուպոլիս, Քսանթի, Կավալա, Օրեստիադա, Դիդիմոտիկո

քաղաքներում և կղզիներում: Հունահայ համայնքում գործում են նաև հայկական եկեղեցիներ՝ Աթենքի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցին, Կոկինիայի Ս. Հակոբ եկեղեցին, Սալոնիկի Ս. Աստվածածին եկեղեցին, Կավալայի Ս. Խաչ եկեղեցին, Կոմոտինիի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցին [Հայ սփյուռք հանրագիտարան, 2003, 370-372]:

1915-1917 թթ. ժամանակաշրջանում հունահայ գաղութում սկսվում է հավաքական կյանքի որոշ աշխուժացում. արդեն ստեղծվում են տեղական մի քանի համայնքներ՝ իրենց թաղական խորհուրդներով, դպրոցներով, եկեղեցիներով և այլն: Այսպես ձևավորվում է Սալոնիկի համայնքը, որը կապ է հաստատում հունական իշխանությունների կողմից արդեն պաշտոնապես ճանաչված Աթենքի հայ թեմի հետ [Կոկինոս, 1965, 15]:

Համայնքում գործում են 4 ամենօրյա վարժարաններ, մի քանի կիրակնօրյա դպրոցներ և մեկ մանկապարտեզ: Նշենք Զավարյան վարժարանը, Գալփալյան վարժարանը, Սոֆի և Լևոն Հակոբյան վարժարանը, Ա. և Ժ. Ճենազյան միջնակարգ վարժարանը, Մալաքյան-Գասպարյան ծաղկոց նախակրթարանը, Տարոնյան վարժարանը [Հայ սփյուռք հանրագիտարան, 2003, 373]:

Հունահայ համայնքում զարգացած են գիտությունը, մշակույթը, գրականությունը, թատրոնը և երաժշտությունը: Հայտնի են «Մետմյան» «Տավոռիկ», «Արտավազդ», «Քնար» «Ադամյան», «Սողոմոն Թեփլերյան» թատերախմբերը: Երաժշտության բնագավառի աչքի ընկնող դեմքերից է հունահայ երգչուհի Արտա Սնդիկյանը: Կատարողական բարձր արվեստով աշխարհի մի շարք երկրներում հանդես է եկել կիթառահար Հրաչ Ղուկասյանը: Հայաստանում ելույթներ են ունեցել կիթառահար Հակոբ Քոլանյանը և դաշնակահար Անդրանիկ Ներսիսյանը: Շնորհալի դաշնակահարներից է նաև Քրիստին Թոքասյանը [Հայ սփյուռք հանրագիտարան, 2003, 376-377]:

Հունահայության ազգային կյանքը կազմակերպող համայնքային գլխավոր կառույցներ են Ազգային առաջնորդարանը և Ազգային վարչությունը: Նշենք մի քանիսը. Հայկական բարեգործական ընդհանուր միության (ՀԲԸՄ) Հունաստանի կենտրոնական մասնաժողով, Հայ մարմնակրթական ընդհանուր միության (ՀՄԸՄ) Հունաստանի շրջանային վարչություն, Համազգային մշակութային միություն, «Արարատ» մշակութային-մարզական միություն, «Արաքս» մշակութային միություն, Հայ մշակութային միություն, Հայաստանի երկրաշարժի աղետյալների օգնության հանձնաժողով, Հայ-հունական լիգա [Հայ սփյուռք հանրագիտարան, 2003, 373-376]:

Հունահայ համայնքում գործում են նաև հայ ազգային կուսակցություններ [Հայ սփյուռք հանրագիտարան, 2003, 374]: Հունաստանի հայ գաղթօջախի 1920-ական թվականների պատմությանն է նվիրված Պ. Կոկինոսի «Հունահայ գաղութի պատմությունից (1918-1927)» աշխատությունը [Մելիքսեթյան, 1985, 17]:

Հայրենիքի և սփյուռքի միջև կապերը զարգացնելու, ինչպես նաև հայրենադարձությունն իրականացնելու գործում որոշակի դրական դեր է կատարել Հայաստանի օգնության կոմիտեն (ՀՕԿ): Հունաստանի հայ աշխատավորները առաջիններից մեկը հիմնեցին ՀՕԿ-ի տեղական մասնաճյուղեր [Մելիքսեթյան, 1985, 152-155]:

Հունաստանի հայ մամուլը

Հայոց պարբերական մամուլն արտացոլում է հայ ժողովրդի բազմադարյա պատմական ուղին [Հայ պարբերական մամուլի մատենագիտություն (1794-1967): Համահավաք ցանկ, 1970, 5]:

Աթենքում 1890-ական թթ. վերջերից գործել են «Հայկական ազատ» տպարանը, որտեղ տպագրվել են Ա. Նազարբեկի (Լեոնեց) «Փախստականը» (1891), «Աւագակը» (1892), «Մարտում» (1893) պոեմները, Ակնյանցի «Հայերն Ամերիկայում» (1893), Լ. Ֆերդինանդի «Մահմանադրութեան էութեան մասին» (1893), «Բռնութեան դէմ, Գաղատիայի դատավարութիւնը» (1894) և այլ երկեր: «Միություն» տպարանում լուս է ընծայվել «Նուագներ» (1898) չափածո ժողովածուն [Հայ գրատպություն և գրքարվեստ: Հանրագիտարան, 2015, 648]:

«Յունաստանի տարածքին հայերէն թերթերու հրատարակութիւնը կը կազմէ կարեւոր գլուխ մը հայ ժողովուրդի՝ տպագրութեան եւ լրագրութեան բերած նպաստի պատմութեան մեջ-երկարատեւ ու բաւական տպաւորիչ» [Հայ մամուլը Յունաստանի մէջ: Հետազոտութիւն Արմենիքա, 2009, 10]:

«Յունահայ մամուլի բուռն զարգացումը պիտի նշուեր 1922-1923-ին ետք, երբ բազմատասնեակ հազարաւոր գաղթական հայեր հաստատուեցան Յունաստան՝ հետեւելով իրենց հելլէն բախտակիցներուն: Յունաստան հրատարակուած գրեթէ բոլոր հայերէն թերթերը կը բովանդակէն տարբեր՝ մեր երկրի հայութեան տուեալ պահու կրօնական թէ ընկերատնտեսական ու մշակութային կացութեան մասին» [Հայ մամուլը Յունաստանի մէջ: Հետազոտութիւն Արմենիքա, 2009, 11]:

«Յունաստանի մէջ հայ մամուլի պատմութիւնը անմիջական կապ ունի յունահայ համայնքի բնակչագրական հոլովոյթին հետ. հայ տարրը, իր աւելի քան մէկ դարու պատմութեան մէջ, հոն երբեմն աճեցաւ, բայց աւելի յաճախ նուազեցաւ: Յունահայ մամուլի պատմութիւնը կրնանք բաժանել երկու գլխաւոր ժամանակահատուածներու. առաջինը կը սկսի 1890 ականներու սկիզբին, եւ յատկապէս՝ 1894-1896 թթ. հայկական մեծ ջարդերու պահուն եւ անմիջապէս ետք, երբ համիտեան Թուրքիայէն Յունաստան՝ Աթէնք, Փիլեա եւ Կրետէ ապաստանեցան քանի մը հարիւր հայ գաղթականներ: Երկրորդ ժամանակաշրջանը կը համապատասխանէ փոքրասիական յոյն ճակատի 1921-1922 ի փլուզումին, երբ շուրջ 80 000 հայ գաղթականներէ Արեւելեան Թրակիայէն, յոնիական շրջաններէն եւ Կիլիկիայէն՝ իրենց կարգին ապաստանեցան Յունաստան» [Նոյն տեղում, 2009, 13]:

Հունաստանում առաջին հայ պարբերականը՝ **«Ասպարէզը»**, լոյս է տեսել 1890 թ., Աթէնքում: Յայտօր Հունաստանում հրատարակվել են շուրջ 67 անուն հայերէն օրաթերթեր և ամսագրեր, որոնց զգալի մասը կարճատև կյանք է ունեցել [Հայ գրատպոյթուն և գրքարվեստ: Հանրագիտարան, 2015, 648]:

«1895-96ին, լոյս տեսած են նաեւ երկու թրքալեզու թերթեր, **«Վաթան»** (Հայրենիք) եւ **«Հաքիքաթ»** (Ճշմարտութիւն), երկունքն ալ՝ հայատառ թրքերէն: **«Երկունք»** թերթը, որ 1922ին հրատարակուած է կովկասահայ Յարութիւն Գասպարեանի կողմէ. տեսած է հազիւ ութ ամիս: Աւելի ուշ, հրատարակուած է **«Նոր Օր»**ը (1923), եւ **«Արարատ»**ը (1924), որ լոյս պիտի տեսնէր մօտ վեց ամիս: 1923ին, Սելանիկի մէջ, կարճ ժամանակի համար, հրատարակուած է երգիծական շաբաթաթերթ **«Մեղու»**-ն: Հրատարակուած են նաեւ **«Յաղթանակ»**ը (1926-1927) եւ **«Արձագանգ»**ը (1928-30): Այս թերթերուն կեանքը կարճատև է եղած, հրատարակուել են նաեւ ուրիշ օրաթերթեր կամ շաբաթաթերթեր, ինչպէս **«Ժողովուրդի Ձայն»**, **«Շիրակ»**, **«Նոր Շարժում»**, **«Մեւան»**, **«Վերելք»** թերթեր՝ որոնց կեանքը նոյնպէս երկար պիտի չտեսէր: 1926 թ. հրատարակուած է թրքախօս հայերու ուղղուող հայատառ թրքերէն **«Թելեֆոն»** օրաթերթը: Նոյն ժամանակաշրջանին հրատարակուած են նաեւ հետեւեալ պարբերաթերթերը. **«Լուսադրիւր»**-ը (1925 թ.), **«Խիկար»** երգիծաթերթը (1925 թ., ապա 1928-1929 թթ.), **«Քնար»** գրական պարբերաթերթը (1926 թ. լոյս տեսած՝ միակ թիւ մը), **«Հրագդան»** երկամսեան (1929 թ. վերահրատարակուած), **«Նշդրակ»** երգիծաթերթը (1930 թ.), **«Այգեստան»** գրական պարբերաթերթը (1932 թ.), **«Վերելք-Ծալվար»** երգիծաթերթը (1932 թ.), **«Փունջ»** գրական պարբերաթերթը (1933 թ.), եւ **«Արամագդ»** անկախ օրաթերթը (1934-1935 թթ.), ինչպէս եւ **«Նայիրի»** գրական պարբերաթերթը (1936-1937 թթ.): Միքայէլ Բարթիկեանի նախաձեռնութեամբ 1936 թ. հրատարակուեցաւ **«Ամբոց»** քաղաքական եւ գրական շաբաթաթերթը քանի մը ամիս տեւողութեամբ միայն: 1937 թ. Գէորգ Կառավարենց եւ Միհրան Փափագեան կարճ պահ մը հրատարակեցին **«Փասաթեմպօ»** երգիծաթերթը, 1937էն մինչեւ 1940, հրատարակուեցաւ դէռ **«Վերածնունդ»** քաղաքական եւ գրական օրաթերթը, 1938էն 1940՝ ժողովրդական **«Երեւան»** թերթը» [Հայ մամուլը Յունաստանի մէջ: Հետազոտութիւն Արմենիքա, 2009, 15-29]:

Կարևոր պարբերականներից են՝

«Ազատ օր»՝ ազգային, քաղաքական, գրական, հասարակագիտական օրաթերթ, լոյս է տեսնում 1945 թ.-ից, Աթէնքում: Տպագրում է հիմնականում քաղաքական բնույթի հոդվածներ, միջազգային և հայաստանյան լուրեր, արտատպում հոդվածներ Հայաստանի և սփյուռքի մամուլից, լուսաբանում հունահայ համայնքի ազգային կյանքը⁷⁴:

⁷⁴ Տե՛ս Հայաստանի ազգային գրադարանի «Հայ մամուլ» շտեմարան, URL: <https://is.gd/hPte48>, 20.12.2024.

«Արմենիկա խրոնիկա»՝ «Ազատ օր»-ի երկամսյա հունարեն, գունավոր հավելվածն է, ՀՀԴ Հայ դատի հանձնախմբի պարբերաբերթը: «Ազատ օր» թերթի կարևոր նյութերի հունարեն ամփոփումն է՝ նախատեսված հունախոս հայերի և հույն ընթերցողների համար:

«Արևազայ»՝ գրականության և արվեստի պարբերաբերթ: Լույս է տեսել 1937-1939 թթ., Աթենքում: Տպագրել է հայ և օտար հեղինակների ստեղծագործություններ, գրականագիտական, բանասիրական հանդեսներ: Լուսաբանել է հունահայ համայնքի ազգային և մշակութային կյանքը⁷⁵:

«Արևելք»՝ հասարակական-քաղաքական օրաբերթ: Լույս է տեսել 1930-1936 թթ., Սալոնիկում: 1934 թ.-ից՝ ՌԱԿ պաշտոնաբերթ: Տպագրել է միջազգային լուրեր, լուսաբանել սփյուռքահայության, մասնավորապես՝ հունահայ գաղութի հասարակական կյանքը:

«Դրոշակ»՝ կիսամսյա, ապա՝ ամսաբերթ, ՀՀԴ պաշտոնաբերթ: Լույս է տեսնում 1891 թ.-ից՝ ընդհատումներով (Ժնևում՝ 1891-1914 թթ., Փարիզում՝ 1925-1934 թթ., Բեյրութում՝ 1969-1985 թթ., Աթենքում՝ 1986-1998 թթ.), 1999 թ.-ից հրատարակվում է Երևանում: Հրապարակել է ՀՀԴ բյուրոյի կոչերն ու հայտարարությունները, ՀՀԴ ընդհանուր ժողովների նյութերը, մեկնաբանել կուսակցության քաղաքականությունը Հայ դատի կապակցությամբ:

«Երիտասարդական կանչ»՝ Կոմոտինիի Հայ ուսանողական միության պարբերաբերթ: Լույս է տեսնում 1995 թ.-ից՝ հայերեն և հունարեն:

«Երկիր»՝ քաղաքական և գրական շաբաթաբերթ: ՌԱԿ պաշտոնաբերթ: Հրատարակվել է 1957-1968 թթ., Աթենքում: Լուսաբանել է Հունաստանի հայ համայնքի, ինչպես նաև սփյուռքի հասարակական-մշակութային կյանքը, հայրենադարձության հարցեր⁷⁶:

«Էլլինոս Արմենիկա»՝ եռամսյա հանդես (հունարեն): Լույս է տեսնում 1991 թ.-ից, Աթենքում: Տպագրում է Հայ դատի, հայ ժողովրդի պատմության, արվեստի, գրականության, քաղաքականության հարցերին նվիրված նյութեր: Հայտնի է հունական միջավայրում, հատկապես մտավորականների և քաղաքագետների շրջանակներում:

«Հայաստան»՝ հասարակական-քաղաքական, մշակութային ամսաբերթ: Լույս է տեսնում 2001 թ.-ից, Աթենքում: Լուսաբանում է հունահայության ազգային կյանքը, անդրադառնում Հայաստանից եկած հայրենակիցների հասարակական, կրթական և մշակութային խնդիրներին⁷⁷:

«Նոր ալիք»՝ հասարակական-քաղաքական օրաբերթ: Լույս է տեսել 1924-1928 թթ., Սալոնիկում: Տպագրել է նյութեր հայ մշակույթի, գրականության ու պատմության վերաբերյալ, անդրադարձել ՀՕԿ-ի և այլ հասարակական կազմակերպությունների գործունեությանը, աջակցել ներգաղթին: Ներկայացրել է միջազգային քաղաքական կացությունը, հրատարակել նմուշներ հայ և օտար գեղարվեստական գրականությունից⁷⁸:

«Նոր աշխարհ»՝ ազգային, մշակութային, հասարակական շաբաթաբերթ, ՌԱԿ Հունաստանի շրջանային վարչության պաշտոնաբերթ: Լույս է տեսնում 1968 թ.-ից, Աթենքում: 1980 թ.-ից հրատարակվում է նաև հունարեն հավելվածով: Հիմնականում նյութերը ՌԱԿ-ի մամուլից արտատպություններ են, անդրադառնում է նաև մշակութային կյանքին, հայաստանյան իրադարձություններին⁷⁹:

«Նոր շարժում»՝ քաղաքական, աշխատավորական շաբաթաբերթ: Լույս է տեսել 1931-1934 թթ., Աթենքում: Լուսաբանել է ՀՕԿ-ի հունահայ կազմակերպությունների աշխատանքները, հրատարակել Խորհրդային Միության և Հայաստանի պետական, կուսակցական գործիչների հայտարարություններ, ելույթներ, տպագրել հայ հեղինակների արձակ և չափածո գործեր⁸⁰:

«Նոր սերունդ»՝ մարզական պատկերազարդ ամսագիր: Լույս է տեսել 1926-1929 թթ., Աթենքում: Շարունակել է հունահայ մարզական պարբերականների ավանդույթները,

⁷⁵ Տե՛ս Հայաստանի ազգային գրադարանի «Հայ մամուլ» շտեմարան, URL: <https://is.gd/SfSTCU>, 20.12.2024.

⁷⁶ Տե՛ս Հայաստանի ազգային գրադարանի «Հայ մամուլ» շտեմարան, URL: <https://is.gd/pcDzwX>, 20.12.2024.

⁷⁷ Տե՛ս Հայաստանի ազգային գրադարանի «Հայ մամուլ» շտեմարան, URL: <https://is.gd/dEOVaU>, 20.12.2024.

⁷⁸ Տե՛ս Հայաստանի ազգային գրադարանի «Հայ մամուլ» շտեմարան, URL: <https://is.gd/PA48Ze>, 20.12.2024.

⁷⁹ Տե՛ս Հայաստանի ազգային գրադարանի «Հայ մամուլ» շտեմարան, URL: <https://is.gd/y4e3BU>, 20.12.2024.

⁸⁰ Տե՛ս Հայաստանի ազգային գրադարանի «Հայ մամուլ» շտեմարան, URL: <https://is.gd/dTcnng>, 20.12.2024.

լուսաբանել Հունաստանի և այլ երկրների մարզական կյանքը, ներկայացրել հայ անվանի մարզիկներին: Տպագրել է անվանի բժիշկների ու մանկավարժների հոդվածներ:

«**Շողակաթ**» Արևելյան Մակեդոնիայի և Թրակիայի հայ հոգևոր հովվության պարբերաթերթ: Լույս է տեսնում 1990 թ.-ից, Կոմոտինիում, ունի կրոնադաստիարակչական բնույթ:

«**Օլիմպոս**» բժշկաառողջապահական և գրական ամսաթերթ: Լույս է տեսել 1926-1928 թթ., Մալոնիկում, ապա՝ Աթենքում: Տպագրել է առողջապահական և բնագիտական նյութեր, ինչպես նաև գրական-գեղարվեստական գործեր, մանկավարժական հոդվածներ, գեղարվեստական ստեղծագործություններ⁸¹ [Հայ սփյուռք հանրագիտարան, 2003, 377-378]:

Այժմ ներկայացնենք վերոնշյալ երկրում տպագրված հայ մամուլից որոշ արժեքավոր նյութեր և հոդվածներ:

«**Ազատ օր**» թերթում (Աթենք, 2001, համար 17077) տպագրված է «Առնո Պապաճանեանի 80-ամեակին նուիրում փառատօն» վերնագրով հոդվածը⁸²:

«**Ազատ օր**» թերթում (Աթենք, 2003, համար 17583) տպագրված է «Նիկոլ Աղբալեան հայ գիրի մասին «Հայ այբուբենը գլուխ գործոց է» վերնագրով հոդվածը: Նույն համարում տպագրված է նաև «Ն. Աղբալեան Սայաթ Նովայի մասին» վերնագրով հոդվածը⁸³:

«**Նոր աշխարհ**» թերթում (Աթենք, 2016, համար 1-2) տպագրված է «Իրանի Հայկական Սուրբ Ստեփանոսը Աշխարհի Ամենագեղեցիկ Եկեղեցիներէն է» վերնագրով հոդվածը⁸⁴:

«**Նոր աշխարհ**» թերթում (Աթենք, 2016, համար 1-2) տպագրված է Արամ Մեփեթճեանի հեղինակած «Արեւմտայերէնի Պարտադիր Գոյամարտը Սփիւռքի Տարածքին» վերնագրով հոդվածը (Արեւմտահայերէնի՝ աշխարհում գործածվող վտանգված լեզուների ցանկում գտնվելու մասին)⁸⁵:

«**Նոր աշխարհ**» թերթում (Աթենք, 2016, համար 41-42) տպագրված է «Պատմական Անին Կ'ընդգրկուր Համաշխարհային Մշակութային Ժառանգութեան Յանկի Մէջ» վերնագրով հոդվածը⁸⁶:

«**Նոր աշխարհ**» թերթում (Աթենք, 2017, համար 9) տպագրված է «Այվազովսկիի «Կոստանդնուպոլսոյ և Բոսֆորի Նեղուցի Տեսարանը» Ամենաթանկ Կտաներու Շարքին» վերնագրով հոդվածը⁸⁷:

«**Նոր աշխարհ**» թերթում (Աթենք, 2019, համար 43) տպագրված է Զաւէն Գ. Գրիգորեանի հեղինակած «Կոմիտաս մարդը: Հանճար Անմահ Կոմիտաս Վարդապետ Ծննդեան 150-ամեակին Առթիւ» վերնագրով հոդվածը (Հուշագրություններ Կոմիտաս Վարդապետի մասին): Նույն համարում տպագրված է նաև Դոկտ. Զաւէն Ա. քննյ. Արզումանեանի հեղինակած «150-ամեակ Ծննդեան Կարապետ Արքեպիսկոպոս Մազլըմեան (1870-1951) Յունահայ Գաղութը 30 դարոցներ, 35 Պարբերականներ, 5 Համայնքներ» վերնագրով հոդվածը (Հունահայ թեմի առաջնորդ Կարապետ արքեպիսկոպոս Մազլըմյանի ջանքերով հունահայ համայնքում 30 հայկական դպրոց հիմնվելու, 35 պարբերական հրատարակվելու, հայկական եկեղեցիներ կառուցվելու, մշակութային մարզական կյանքը ծաղկելու մասին)⁸⁸:

«**Նոր աշխարհ**» թերթում (Աթենք, 2020, համար 30) տպագրված է «Սուրբ Սոփիայի տաճարին մէջ հայկական հետքեր» վերնագրով հոդվածը (Սուրբ Սոփիայի տաճարի մուտքերից մեկը «Դուռն

⁸¹ Տե՛ս Հայաստանի ազգային գրադարանի «Հայ մամուլ» շտեմարան, URL: <https://is.gd/XHAIKx>, 20.12.2024.

⁸² Տե՛ս Հայաստանի ազգային գրադարանի «Հայ մամուլ» շտեմարան, URL: <https://is.gd/hPte48>, 20.12.2024.

⁸³ Տե՛ս Հայաստանի ազգային գրադարանի «Հայ մամուլ» շտեմարան, URL: <https://is.gd/fqRPjK>, 20.12.2024.

⁸⁴ Տե՛ս Հայաստանի ազգային գրադարանի «Հայ մամուլ» շտեմարան, URL: <https://is.gd/rqln7v>, 20.12.2024.

⁸⁵ Տե՛ս Հայաստանի ազգային գրադարանի «Հայ մամուլ» շտեմարան, URL: <https://is.gd/rqln7v>, 20.12.2024.

⁸⁶ Տե՛ս Հայաստանի ազգային գրադարանի «Հայ մամուլ» շտեմարան, URL: <https://is.gd/qfY1rs>, 20.12.2024.

⁸⁷ Տե՛ս Հայաստանի ազգային գրադարանի «Հայ մամուլ» շտեմարան, URL: <https://is.gd/ArAMeQ>, 20.12.2024.

⁸⁸ Տե՛ս Հայաստանի ազգային գրադարանի «Հայ մամուլ» շտեմարան, URL: <https://is.gd/2I69e7>, 20.12.2024.

Հայոց» անվանվելու, տաճարում Անիի մայր տաճարի ճարտարապետ Տրդատի անունը հանդիպելու մասին)»⁸⁹:

SUMMARY

We touched upon the Armenian-Greek relations, the Armenian community, and the Armenian press in Greece. Due to historical and political circumstances, Armenians also settled in Greece. They created their own community structures, published the Armenian press and so on. The Armenian press of Greece touches on various issues: community life, Homeland-Diaspora relations, highlights the problems of the Armenian community of Greece, etc. The Armenian press in Greece plays a major role in preserving the Armenian identity within the Greek-Armenian community, especially among the younger generation, and contributes to the preservation of the Armenian language, traditions and customs.

Among the databases on the website of the National Library of Armenia, the Armenian Press database is also important, where the main bibliographic data of periodicals with serial numbers are entered. Digital copies of periodicals are posted under the “read online” link.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Աբրահամյան Ա., Գիրք Բ / Խմբ.՝ Ե. Սարգսյան, Երևան, «Հայաստան» հրատ., 1967, 424 էջ:
2. Գասպարյան Ս., Սփյուռքահայ գաղթօջախներն այսօր: Մշակութային կյանքի ուրվագիծ, Երևան, Հայպետհրատ, 1962, 248 էջ:
3. Կոկինոս Պ., Հունահայ գաղութի պատմությունից (1918-1927) \ Խմբ.՝ Մ.Կ. Մարտիկյան, Երևան, ՀՍՍՌ ԳԱ հրատ., 1965, 266 էջ:
4. Հայ գրատպություն և գրքարվեստ: Հանրագիտարան, ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիա, Երևան, Հայկական հանրագիտարան հրատ., 2015, 1120 էջ:
5. Հայ մամուլը Յունաստանի մեջ = Ο αρμενικός Τύπος στην Ελλάδα: Հետազոտություն Արմենիքա: Գրություններ՝ Յովհաննես-Սարգիս Աղապատեան / Հայ. թարգմ.՝ Յ. Քիրքճեան, առաջաբանը՝ Ի. Խասիդթիսի, հրատ. պատրաստություն՝ Մայք Չիլինկիրեան, Աթենք, հրատարակություն «Արմենիքա» պարբերաթերթի, 2009, 65 էջ:
6. Հայ պարբերական մամուլի մատենագիտություն (1794-1967): Համահավաք ցանկ / Կազմ.՝ Ա. Կիրակոսյան, խմբ. և առաջաբ.՝ Հ. Կոստիկյան, Հ. Սիլվանյան, ՀՍՍՀ Կուլտուրայի մինիստրություն, Երևան, ՀՍՍՀ Ալ. Մյասնիկյանի անվան հանրապետական գրադարանի կոմպլեկտավորման բաժին, 1970, 621 էջ:
7. Հայ սփյուռք հանրագիտարան / Խմբ. հանձնաժողով՝ Հ. Այվազյան և ուրիշ., Երևան, Հայկական հանրագիտարան հրատ., 2003, 731 էջ:
8. Հայաստանի ազգային գրադարանի կայքի «Հայ մամուլ շտեմարան» [Էլեկտրոնային աղբյուր] URL: <https://is.gd/CJN5i1>, 22.07.2024:
9. Հունական արխիվային փաստաթղթեր հայ-հունական հարաբերությունների մասին առաջին հանրապետության շրջանում: (1918-1920) / Թարգմ. հունարենից՝ Հ.Մ. Բարթիկյան, Երևան, 1998, 137 էջ:
10. Հունաստանի Խորհրդարանը դատապարտում է Հայոց ցեղասպանությունը: ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիա, Երևան, Հայոց ցեղասպանության թանգարան-ինստիտուտ, 1997, 40 էջ:
11. Մելիքսեթյան Հ., Հայրենիք-սփյուռք առնչությունները և հայրենադարձությունը: (1920-1980 թթ.), Երևան, Երևանի համալս. հրատ., 1985, 475 էջ:
12. Մինասյան Է., Հայաստանի երրորդ Հանրապետության պատմություն, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2013, 624 էջ:

⁸⁹ Տե՛ս Հայաստանի ազգային գրադարանի «Հայ մամուլ» շտեմարան, URL: <https://is.gd/q9aE4j>, 20.12.2024.